



PERCIPIRANE POSLJEDICE DOSELJAVANJA I STAV PREMA DOSELJAVANJU

Renata FRANC, Vlado ŠAKIĆ, Ljiljana KALITERNA-LIPOVČAN
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 316.644(497.5-3 Slavonija):314.742
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 30. 9. 2008.

Rad je proizašao iz znanstvenoga projekta "Društveni stavovi i međugrupni odnosi u hrvatskom društvu", koji se provodi uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Cilj istraživanja bio je provjeriti socioekonomska i identitetska obilježja sudionika kao moguće odrednice općega stava prema doseljavanju i percipiranih posljedica doseljavanja (percipiranih prijetnji) te utvrditi jesu li percipirane posljedice doseljavanja u osnovi doprinosa socioekonomskih i identitetskih obilježja za objašnjenje stava prema doseljavanju. Istraživanje se temelji na podacima o stavovima prema doseljavanju i doseljenicima među 866 stanovnika Zapadne i Istočne Slavonije. Analizirana obilježja sudionika obuhvaćaju demografska obilježja (spol, dob, stupanj naobrazbe sudionika, oca i majke), socioekonomska (radni status, prosječan prihod po članu obitelji te relativnu procjenu životnoga standarda) i identitetska obilježja (objektivan i subjektivan osjećaj pripadnosti mjestu, odnosno regiji, boravka), a percipirane posljedice mjere ekonomske, sigurnosne i kulturne prijetnje. Pozitivniji opći stav prema doseljavanju u prosjeku je karakterističniji za mlađe sudionike, one koji svoj životni standard procjenjuju višim i one koji se u sadašnjem mjestu boravka ne smatraju domaćima, pri čemu se navedeni efekti mogu (potpuno ili djelomično) objasniti percipiranim posljedicama doseljavanja. Sažeto, istraživanje potvrđuje percipirane prijetnje kao neposredne odrednice stava prema doseljavanju. Ujedno je potvrđeno da se pojavljivanje demografskih, socioekonomskih te identitetskih obilježja sudionika kao odrednica stava prema doseljavanju može barem dijelom objasniti percipiranim posljedicama doseljavanja.

Ključne riječi: međugrupni stavovi, sociodemografska obilježja, realni interesi, identitet, tipovi prijetnje, medijska analiza



Renata Franc, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Marulićev trg 19/1, p. p. 277, 10 001 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: Renata.Franc@pilar.hr

UVOD

Prema podacima Europskog istraživanja vrednota iz 1999. godine (EVS, 1999.; Baloban, 2005., 264), oko petine hrvatskih građana doseljenike, odnosno strane radnike, ne bi željela imati za susjede, a 88,5% građana (u odnosu na europski prosjek od 66,3%) slaže se s tvrdnjom da bi pri velikoj nezaposlenosti poslodavci u zapošljavanju trebali davati prednost hrvatskim državljanima pred doseljenicima. Prema istom skupu podataka polovica hrvatskih građana (53,5% u odnosu na 41,4% kao europski prosjek, Baloban 2005., 321) smatra da bi Vlada trebala strogo odrediti broj stranaca koji mogu ući u zemlju, pristizujući iz manje razvijenih zemalja zbog posla. Navedeni podaci mogu se tumačiti kao pokazatelj negativnih stavova hrvatskih građana prema useljavanju i doseljenicima. S druge strane, prema podacima Eurobarometera iz 2006. godine, pitanje doseljavanja hrvatski građani ne smatraju važnim društvenim pitanjem, pa tako samo 1% među ponuđenim pitanjima kao jedan od dva najvažnija pitanja s kojima se suočava zemlja izabire useljavanje (u odnosu na 21% građana u 25 zemalja EU-a) (Eurobarometer 66, 2006., str. 12).

Hrvatska počevši od osamdesetih godina 20. stoljeća ima pozitivan migracijski saldo (Wertheimer-Baletić, 1999.; Mrđen, 2004.; Statističke informacije, 2007.), odnosno više doseljenika nego iseljenika, međutim samo su manji dio doseljenika stranci. Primjerice, od 14 230 osoba koje su se 2005. godine doselile u Hrvatsku 94% njih su hrvatski građani, a tek 6% stranci (Statističke informacije, 2007.). S druge strane, u projekcijama budućnosti navodi se da Hrvatska može očekivati, pogotovo nakon daljnjega poboljšanja ekonomske situacije i pristupanja EU-u, veće doseljavanje stranaca (Mrđen, 2004.; Nejašmić i Mišetić, 2004.).

Potica j istraživanju stavova prema doseljenicima i doseljavanju uobičajeno daje nagli porast broja doseljenika, odnosno prijelaz iz relativno homogene sredine u sredinu privlačnu doseljenicima. Tako su se Norveška, Danska i Švedska 1980-ih godina suočile sa snažnim doseljavanjem imigranata, izbjeglica ili tražitelja azila iz zemalja Azije, Afrike i Latinske Amerike (Hernes i Knudsen, 1992.), što je potaknulo javne rasprave i istraživanja o odnosu prema doseljenicima i politici u vezi s imigracijom. Istraživanja stavova Europljanina ili građana pojedinih europskih zemalja prema doseljenicima relativno su novija (Sides i Citrin, 2007.; Leong i Ward, 2006.; McLaren, 2003.; Hernes i Knudsen, 1992.; Knudsen, 1997.), a većina dosadašnjih istraživanja provedena je u SAD-u i Kanadi (Chandler i Tsai, 2001.; Palmer, 1996.). I za europska i američka istraživanja odnosa prema doseljenicima karakteristično je da se odnose na doseljenike koji se po svom etničkom, kulturnom pa i rasnom podrijetlu razlikuju od većine čiji se stavovi ispituju.

U okviru socijalne psihologije stavovi prema doseljenicima istražuju se kao dio područja međugrupnih odnosa i predrasuda općenito (Van Oudenhoven i sur., 2006.; Berry, 2001., Dovidio i Esses, 2001.). Pritom se ponekad ističe kako istraživanje odnosa prema doseljenicima ipak treba smatrati donekle različitim od istraživanja međugrupnih odnosa općenito, jer se doseljenici od općenito vanjskih grupa razlikuju po tome što su u većoj mjeri kulturno različiti (doseljenike obično karakterizira drugačiji jezik, religija, status, rasa), odnosno kao grupa obično su manje poznati i manje slični populaciji domaćina (Berry, 2001.; Van Oudenhoven i sur., 2006.).

Dva najutjecajnija klasična sociopsihološka pristupa međugrupnim odnosima jesu teorija realnoga sukoba (LeVine i Campbell, 1972.; Sherif, 1966.) i pristup socijalnog identiteta, koji povezuje teoriju socijalnog identiteta i teoriju socijalne kategorizacije (Tajfel i Turner, 1986.; Turner i sur., 1987.). U skladu s teorijom realnoga sukoba, odnos prema vanjskim grupama određen je natjecanjem za rijetke resurse, odnosno realnim interesima (LeVine i Campbell, 1972.; Sherif, 1966.). Prema pristupu socijalnog identiteta, pripadnost nekoj grupi i poistovjećivanje s njom može samo po sebi rezultirati negativnim odnosom prema drugim grupama, jer potreba za pozitivnim identitetom rezultira potrebom za pozitivnim ishodom socijalne usporedbe, odnosno podjela na grupe dovoljna je za različito vrednovanje vlastite i vanjske grupe (Tajfel i Turner, 1986.; Turner i sur., 1987.).

U skladu s ovim pristupima, u kontekstu istraživanja odrednica stavova prema doseljavanju i doseljenicima naglašavaju se prije svega socioekonomski čimbenici, odnosno realni interesi, te identitet i simbolički interesi (Sides i Citrin, 2007.), pri čemu se navedeni interesi najčešće razmatraju kroz koncept percipirane prijetnje (Stephan i sur., 1998.; Mc Laren, 2003.; Falomir-Pichastor i sur., 2004.).

Općenito, percepcija međugrupne prijetnje javlja se kada postupci, uvjerenja ili obilježja jedne grupe ugrožavaju ostvarenje cilja ili dobrobit druge grupe (Riek i sur., 2006., 336). Realna prijetnja odnosi se na percepciju natjecanja, nedjeljivih ciljeva i prijetnje fizičkoj i ekonomskoj dobrobiti vlastite grupe ili njezinih članova, što se podudara sa shvaćanjima teorije realnoga sukoba. S druge strane, simbolička prijetnja odnosi se na prijetnje socijalnom identitetu, odnosno percepcije prijetnje povezane s grupnim vrijednostima, normama i vjerovanjima (Stephan i Stephan, 2000.; Stephan i sur., 2005.). Jedno od neriješenih pitanja u suvremenim istraživanjima odrednica stavova prema doseljavanju jest pitanje relativne važnosti realnih i simboličkih prijetnji (Sides i Citrin, 2007.; Pettigrew i sur., 2007.; McLaren, 2003.). Naime, novija istraživanja pokazuju da bi simboličke prijetnje, odnosno prijetnje povezane

s identitetom, mogle biti univerzalniji i relativno važniji izvor negativnih stavova prema doseljenicima (Pettigrew i sur., 2007.; Leong i Ward, 2006.).

Unutar integrativne teorije prijetnje (Stephan i Stephan, 2000.) kao jedne od suvremenih teorija međugrupnih odnosa općenito, pa i stavova prema doseljenicima, percepcije različitih oblika prijetnji (realne, simboličke, međugrupna anksioznost te negativni stereotipi) shvaćaju se kao neposredne odrednice međugrupnih stavova. Drugim riječima, različiti tipovi prijetnji smatraju se medijatorima ili posrednicima efekta udaljenijih odrednica međugrupnih stavova, kao što su demografska obilježja, međugrupni kontakt, socijalni identitet, osobine ličnosti ili vrijednosti (Stephan i Stephan, 2000.). Dosadašnja istraživanja potvrđuju tako shvaćanje percipiranih prijetnji kao neposrednih odrednica međugrupnih stavova, pa i stavova prema doseljenicima, preko kojih ostale odrednice ostvaruju svoj učinak. Tako je potvrđeno da percipirane prijetnje prenose učinke kontakata na stavove prema manjinskim grupama (Corenblum i Stephan, 2001.; Stephan i sur., 2002.), doprinos stupnja naobrazbe i pripadnosti društvenoj klasi za objašnjenje otvorenih i prikrivenih predrasuda Nizozemaca prema etničkim manjinama (Verbek i sur., 2002.), doprinos orijentacije socijalnoj dominaciji te stavova prema različitosti kao odrednica stavova prema doseljenicima (Esses i sur., 2001.; Ward i Masgoret, 2006.). Drugim riječima, ostale uobičajeno istraživane skupine odrednica predrasuda unutar ove teorije smatraju se prethodnicama percipirane međugrupne prijetnje (Stephan i Stephan, 2000.). U skladu s takvim shvaćanjem Riek i suradnici (2006.) u metaanalizi potvrđuju važnost identifikacije s vlastitom grupom kao značajne, iako slabe odrednice i realne i simboličke prijetnje (i anksioznosti, i stereotipa), pri čemu je izraženiji identitet praćen i izraženijim percepcijama prijetnje.

Ovo istraživanje

Cilj je ovog istraživanja bio provjeriti socioekonomska i identitetska obilježja sudionika kao moguće odrednice općega stava prema doseljavanju i percipiranih posljedica doseljavanja, odnosno percipiranih prijetnji. Ujedno, cilj je bio i utvrditi jesu li percipirane posljedice doseljavanja ili prijetnje u osnovi mogućega doprinosa socioekonomskih i identitetskih obilježja sudionika za objašnjenje njihova stava prema doseljavanju. Analizirane percipirane posljedice doseljavanja zahvaćaju ranije objašnjeni koncept prijetnji, pri čemu su ovim radom obuhvaćena ekonomska, sigurnosna i simbolička prijetnja.

Istraživanje se temelji na podacima o stavovima prema doseljavanju i doseljenicima među stanovnicima Zapadne i Istočne Slavonije, što znači da je kontekst ispitivanih stavova

bitno drugačiji nego što je to uobičajeno u istraživanjima stavova prema doseljenicima. U Slavoniji, kao i čitavoj Hrvatskoj, doseljavanje, osobito stranaca, nije istaknuti društveni problem, a ujedno se doseljenici po sastavnicama identiteta – kulturi, religiji, jeziku – ne razlikuju u tolikoj mjeri od populacije domaćina, što znači da su ispitivani stavovi bliži kontekstu općenito međugrupnih odnosa nego stavova prema doseljavanju.

Polazeći od navedenoga općeg cilja i konteksta istraživanja, formulirana su tri problema.

Prvi problem istraživanja jest utvrditi odnos između percipiranih posljedica doseljavanja i općega stava prema doseljavanju, točnije mogućnost objašnjenja općega stava prema doseljavanju na temelju percipiranih posljedica doseljavanja. Percipirane posljedice doseljavanja obuhvaćaju mjere percipirane ekonomske, sigurnosne i kulturne ili simboličke prijetnje. Novija istraživanja percipiranih posljedica doseljavanja kao odrednica općega stava o doseljavanju pokazuju veću relativnu važnost percipirane simboličke prijetnje nego realne. Međutim, kako se doseljenici kao skupina u kontekstu ovog ispitivanja ne razlikuju u toj mjeri od populacije domaćina, očekujemo da će relativno važnija odrednica stava prema doseljavanju biti percepcija ekonomske prijetnje nego percepcija sigurnosne i simboličke prijetnje.

Drugi problem rada odnosi se na provjeru individualnih obilježja sudionika kao odrednica općega stava prema doseljavanju i percipiranih prijetnji, odnosno posljedica doseljavanja. Obuhvaćena obilježja sudionika dijele se na demografska obilježja – općenito bitna u kontekstu međugrupnih odnosa (spol, dob, stupanj naobrazbe sudionika i njegovih roditelja), socioekonomske varijable (zaposlenost, prosječni mjesečni prihod te relativna procjena životnoga standarda) te identitetske varijable (objektivna i subjektivna pripadnost mjestu/regiji). Unutar ovoga problema posebno smo se usmjerili na pitanje razlikuju li se po relativnoj važnosti obilježja važna s aspekata teorija realnoga sukoba (socioekonomske varijable) i obilježja važna s aspekta pristupa socijalnog identiteta (mjere pripadnosti). I u ovom slučaju, s obzirom na kontekst ispitivanja, hipoteza je da će socioekonomske varijable biti relativno važnije odrednice analiziranih stavova nego identitetske varijable.

Treći problem rada odnosi se na provjeru percipiranih posljedica doseljavanja, odnosno percipiranih prijetnji kao medijatora ili posrednika doprinosa individualnih obilježja sudionika u objašnjenju stava prema doseljavanju. Pritom se, u skladu s dosadašnjim nalazima i integrativnom teorijom prijetnje, očekuje da će doprinos svih značajnih prediktora stava pre-

ma doseljavanju biti barem djelomično posredovan percipiranim prijetnjama, odnosno percipiranim posljedicama doseljavanja.

METODA

Sudionici i postupak

Rad se temelji na analizi podataka od ukupno 1192 sudionika, koji su prikupljeni u dva nezavisna šira anketna ispitivanja na područjima Istočne Slavonije (N=390) i Zapadne Slavonije (N=802). Oba ispitivanja provedena su 2002. godine usmenom anketom u kućanstvima, pri čemu je za potrebe ovoga rada iskorišten samo dio varijabli obuhvaćenih navedenim ispitivanjima.

Varijable i način operacionalizacije

Stav prema doseljavanju ili željeni broj doseljenika mjereno je jednom česticom na kojoj su sudionici odgovarali treba li danas broj doseljenika jako smanjiti, smanjiti, ostati isti, povećati ili jako povećati, bodovano od 1 do 5. Pitanje je preuzeto iz ankete *International Social Survey Programme* (ISSP) National Identity Series 1995; 2003 (<http://www.issp.org>).

Percipirane posljedice doseljavanja, odnosno percipirane prijetnje, mjerene su uz pomoć četiriju tvrdnji (doseljenici povećavaju stopu kriminala, dobri su za gradsku ekonomiju, oduzimaju radna mjesta, čine područje otvorenijim prema novim idejama i kulturama), pri čemu su sudionici izražavali stupanj svoga slaganja s tvrdnjama na skali od 1 (uopće se ne slažem) do 5 (potpuno se slažem). Navedene mjere preuzete su iz ankete međunarodnoga programa ispitivanja *International Social Survey Programme* (ISSP) National identity Series 1995; 2003 (<http://www.issp.org>). Odgovori sudionika bodovani su tako da veći broj upućuje na pozitivnija mišljenja o doseljenicima.

Analizirana *demografska obilježja sudionika* obuhvaćaju spol (44% muškarci), dob (kao kontinuiranu varijablu u rasponu od 18 do 88 godina), stupanj naobrazbe sudionika te stupanj naobrazbe oca i majke (na skali od 1 – bez škole ili nizak stupanj naobrazbe do 3 – visoka škola ili fakultet).

Socioekonomska obilježja obuhvaćaju radni status (pri čemu je 44,6% sudionika zaposleno (N=553), a 52,1% nezaposleno, dok za njih 28 nema podataka o zaposlenosti), prosječan prihod po članu obitelji operacionaliziran pitanjem zatvorenoga tipa, pri čemu odgovori aproksimiraju skalu od 1 (manje od 500 kuna po članu) do 7 (više od 5 tisuća kuna po članu obitelji) te relativnu procjenu životnoga standarda operacionaliziranu pitanjem "kako biste ocijenili standard svoga kućanstva s obzirom na opće uvjete života u mjestu" s odgovorima

na skali od 1 – znatno niži od prosjeka do 5 – znatno viši od prosjeka.

Identitetska obilježja sudionika obuhvaćaju objektivni i subjektivni osjećaj pripadnosti mjestu, odnosno regiji, boravka u vrijeme prikupljanja podataka. Kao mjera objektivne pripadnosti uzet je odgovor sudionika na pitanje jesu li rođeni u sadašnjem mjestu/regiji boravka ili su se onamo doselili. Raspodjela utvrđenih odgovora pokazuje da je 53,6% sudionika rođeno u mjestu/regiji, dok ih se njih 41,4% doselilo (59 sudionika nije odgovorilo na to pitanje). Kao mjera subjektivne pripadnosti uzet je odgovor sudionika na pitanje smatraju li se domaćim ili došljakom. Raspodjela utvrđenih odgovora pokazuje da se samo 84 sudionika ili 7% smatraju došljacima, a 1046 sudionika ili 87,8% smatra se domaćima, dok ih 52 ili 4,4% ne može ocijeniti, a 10 njih nije odgovorilo. U svrhu korištenja navedene varijable kao prediktora u regresijskim analizama, varijabla je rekodirana tako da aproksimira skalu, pri čemu je sudionicima koji se osjećaju domaćima pridružena vrijednost 1, onima koji ne mogu ocijeniti vrijednost 2, a onima koji se smatraju došljacima vrijednost 3.

REZULTATI

Mogućnost objašnjenja stava prema doseljavanju, odnosno željenoga broja doseljenika, na temelju četiri percipirane posljedice doseljavanja (percipirane prijetnje) utvrđena je regresijskom analizom. Budući da je u svim prediktorskim varijablama bio ponuđen i odgovor "ne mogu ocijeniti", takvi su odgovori isključeni iz obradbe, pa je ukupan broj odgovora analiziranih u svim regresijskim analizama $N=866$.

Doseljenici:	M**	sd	β	p	r
povećavaju stopu kriminala*	3,37	1,074	0,123	0,000	0,331
dobri za gradsku ekonomiju	2,89	0,913	0,225	0,000	0,386
oduzimaju radna mjesta*	2,59	1,127	0,265	0,000	0,422
zemlju čine otvorenom za nove ideje	3,29	1,016	0,171	0,000	0,389

$R=0,553$, $R^2=0,305$, $F(4/861)=94,67$, $p=0,000$

*Označuje varijable koje su rekodirane; **na svim varijablama veći rezultat upućuje na manju percepciju prijetnje, odnosno pozitivnije mišljenje o doseljenicima; β -standardizirani regresijski koeficijent; p-značajnost bete, r-koeficijent korelacije.

TABLICA 1
Regresijska analiza stava prema doseljavanju na percipirane posljedice doseljavanja – percipirane prijetnje od doseljenika ($N=866$)

Četiri percipirane posljedice doseljavanja (percipirane prijetnje) omogućuju objašnjenje 30,5% varijance stava prema doseljavanju ili politike u vezi s doseljavanjem. Sve četiri mjere prijetnje, iako međusobno značajno povezane (korelacije u rasponu od 0,23 do 0,46), imaju značajan samostalan prediktivan doprinos (u rasponu od $\beta=0,12$, $p=0,000$ do $\beta=0,27$, $p=0,000$). Ostvarenom objašnjenju više pridonose percipi-

rane posljedice vezane uz ekonomske aspekte doseljavanja ($\beta=0,23$ za doseljenici su dobri za gradsku ekonomiju, odnosno $\beta=0,27$, doseljenici oduzimaju radna mjesta) nego percipirane posljedice vezane uz kriminal ($\beta=0,12$, $p=0,000$), odnosno uz otvorenost sredine novim idejama ($\beta=0,17$, $p=0,000$), što potvrđuje prvu hipotezu rada.

Drugi problem rada odnosi se na provjeru demografskih, socioekonomskih i identitetskih obilježja kao odrednica stava prema doseljavanju (željenoga broja doseljenika) te percipiranih posljedica doseljavanja. Budući da analizirana obilježja sudionika nisu međusobno nezavisna, kako bismo provjerili ima li svako od njih samostalan doprinos za objašnjenje stavova i ujedno koja se pojedinačna obilježja pojavljuju kao relativno najvažniji prediktori, koristili smo se regresijskom analizom. Kao zavisne varijable uzete su stav prema doseljavanju (željeni broj doseljenika) te četiri pojedinačne mjere percipirane prijetnje.

Nalazi provedenih regresijskih analiza pokazuju da analizirana obilježja sudionika omogućuju značajno, iako relativno skromno, objašnjenje i stava prema doseljavanju i percipiranih posljedica doseljavanja (pojedinačnih percipiranih prijetnji). Ukupni postotak objašnjene varijance stava prema doseljavanju iznosi 7% ($R^2=7,3\%$, prva tri stupca Tablica 2), pri čemu se kao relativno najvažniji prediktori pojavljuju relativna procjena životnoga standarda ($\beta=0,14$, $p=0,000$), dob ($\beta=-0,11$, $p=0,015$) te mjera subjektivne pripadnosti ($\beta=0,11$, $p=0,001$). Radi se o varijablama koje su i u relativno najvećim pojedinačnim korelacijama s analiziranim kriterijem (u rasponu od $r=0,11$ do $r=0,15$, treći stupac, Tablica 1). Spol i zaposlenost imaju statistički značajan, ali praktički zanemariv, doprinos (spol $\beta=-0,09$, $p=0,003$, zaposlenost $\beta=-0,09$, $p=0,023$), dok naobrazba sudionika i roditelja, prosječni mjesečni prihod te objektivna mjera pripadnosti nisu potvrđeni kao značajni samostalni prediktori. Pritom treba istaknuti da je stupanj naobrazbe majke na bivarijatnoj razini u značajnoj korelaciji s kriterijem ($r=0,12$, $p=0,000$, u rangu visine korelacija između kriterija i varijabli koje su potvrđene kao značajni prediktori), međutim nema samostalnoga doprinosa za objašnjenje kriterija u multivarijatnoj analizi.

Ukupni postoci objašnjene varijance pojedinačnih percipiranih posljedica doseljavanja kreću se u rasponu od 2,7% do 9,6%. Korišteni skup prediktora tako omogućuje najslabije objašnjenje percepcije posljedice doseljavanja na povećanje kriminala, koja se u ranijoj analizi pokazala i kao relativno najmanje važna odrednica stava prema doseljavanju (Tablica 1). S tim su kriterijem pojedinačni prediktori u praktički zanemarivim, iako zbog relativno velikog broja sudionika statistički značajnim, pojedinačnim korelacijama (najviša $r=0,07$).

➔ **TABLICA 2**
Regresija stava prema
doseljavanju te
pojedinačnih
percipiranih prijetnji
na demografska,
socioekonomska i
identitetska obilježja
sudionika (N=866)

	Doseljenici...														
	Stav prema doseljavanju			povećavaju stopu kriminala			dobri za gradsku ekonomiju			oduzimaju radna mjesta			zemlju čine otvorenom za nove ideje		
	β	r	P	β	r	P	β	r	P	β	r	P	β	r	P
Spol	-0,099	0,003	-0,092	0,000	0,989	0,002	-0,050	0,136	-0,038	-0,054	0,109	-0,050	-0,105	0,002	-0,110
Dob	-0,112	0,015	-0,131	-0,109	0,020	-0,071	-0,032	0,493	-0,004	-0,118	0,071	-0,089	-0,210	0,000	-0,177
Stupanj naobrazbe	-0,052	0,162	-0,059	0,084	0,029	0,063	-0,046	0,223	-0,061	0,102	0,007	0,081	0,003	0,935	-0,025
Stupanj naobrazbe oca	0,013	0,782	0,095	-0,056	0,239	0,018	-0,086	0,065	-0,030	-0,073	0,116	0,031	0,007	0,886	0,123
Stupanj naobrazbe majke	0,015	0,764	0,120	0,043	0,394	0,048	0,071	0,156	0,040	0,070	0,163	0,080	0,008	0,877	0,149
Radni status	-0,086	0,023	-0,068	-0,017	0,650	0,019	-0,099	0,009	-0,100	-0,043	0,258	0,007	-0,144	0,000	-0,084
Prosječni prihod	0,019	0,646	0,066	-0,024	0,567	0,008	0,065	0,109	0,060	-0,037	0,365	0,030	0,118	0,003	0,128
Relativna procjena standarda	0,142	0,000	0,154	0,049	0,222	0,054	0,076	0,056	0,087	0,116	0,004	0,119	0,063	0,106	0,140
Objektivna pripadnost	0,058	0,111	0,025	0,094	0,012	0,070	0,099	0,007	0,105	0,109	0,003	0,085	0,123	0,001	0,049
Subjektivna pripadnost	0,114	0,001	0,108	0,055	0,118	0,080	0,109	0,002	0,114	0,112	0,001	0,132	0,059	0,083	0,063
R		0,270			0,165			0,231		0,165		0,247		0,310	
R ²		0,073			0,027			0,054		0,054		0,061		0,096	
F (10,855)		6,710			2,394			4,839		4,839		5,571		9,117	
p		0,000			0,008			0,000		0,000		0,000		0,000	

β -standardizirani regresijski koeficijent, p-značajnost bete, r_p -koeficijent parcijalne korelacije, r-koeficijent korelacije

Općenito govoreći, obilježja sudionika koja su potvrđena kao značajni ili relativno najvažniji samostalni prediktori stava prema doseljavanju (relativna procjena standarda, mjera subjektivne pripadnosti), pojavljuju se i kao značajne više ili manje važne odrednice pojedinih percipiranih posljedica (Tablica 2).

Osim relativne procjene standarda i mjere subjektivne pripadnosti, kao značajni samostalni prediktori percipiranih posljedica pojavljuju se objektivna mjera pripadnosti (značajan prediktor za sve četiri pojedinačne posljedice, β u rasponu od 0,12, $p=0,001$ do 0,09, $p=0,012$), dob (za tri posljedice, pri čemu je relativno najvažniji prediktor za tvrdnju da doseljenici čine sredinu otvorenom za nove ideje, $\beta=-0,21$, $p=0,000$), stupanj naobrazbe sudionika, radni status i mjera subjektivne pripadnosti (kao značajni samostalni prediktori za dvije percipirane posljedice) te spol (značajan efekt spola utvrđen je samo u pogledu jedne percipirane posljedice). Time je zadovoljen uvjet za provođenje medijacijske analize, a to je da prediktori omogućuju značajno objašnjenje pretpostavljenih medijatora (Baron i Kenny, 1986.).

Medijacijsku analizu proveli smo kako bismo odgovorili na treći problem rada, odnosno pitanje može li se utvrđeni doprinos obilježja sudionika za objašnjenje stava prema doseljavanju potpuno ili djelomično objasniti razlikama u percipiranim posljedicama doseljavanja, odnosno percipiranim prijetnjama. Drugim riječima, testirali smo hipotezu o percipiranim prijetnjama kao posrednicima doprinosa prije svega procjene relativnoga standarda, dobi i mjere subjektivne pripadnosti kao relativno važnijih prediktora, ali i spola te zaposlenosti kao skromnih prediktora stava prema doseljavanju.

Testiranje medijacije uključuje provođenje triju regresijskih analiza (Baron i Kenny, 1986.). Prvom se provjerava doprinos prediktora za objašnjenje kriterija, u ovom slučaju individualnih obilježja za objašnjenje stava prema doseljavanju (prva tri stupca Tablica 2). Drugom analizom provjerava se doprinos prediktora za objašnjenje pretpostavljenih medijatora (stupci od 4 do 15 Tablica 2). Trećom, završnom, analizom provjerava se imaju li ranije utvrđeni značajni prediktori i dalje statistički značajan i podjednak doprinos za objašnjenje kriterija, ako se u regresijskoj analizi istodobno nalaze i pretpostavljeni medijatori, odnosno u ovom slučaju imaju li obilježja ispitanika – prediktori stava prema doseljavanju (prije svega relativna procjena standarda, dob i mjera subjektivne pripadnosti, ali i spol te zaposlenost) i dalje značajan i podjednak doprinos ako se u regresijskoj jednadžbi nalaze i percipirane posljedice doseljavanja. Rezultati ove završne regresijske analize navedeni su u Tablici 3.

Prediktori	Stav				r
	1. korak		2. korak		
	β	p	β	p	
Spol	-0,099	0,003	-0,059	0,040	-0,092
Dob	-0,112	0,015	-0,031	0,437	-0,131
Stupanj naobrazbe	-0,052	0,162	-0,080	0,013	-0,059
Stupanj naobrazbe oca	0,013	0,782	0,013	0,148	0,095
Stupanj naobrazbe majke	0,015	0,764	-0,026	0,545	0,120
Radni status	-0,086	0,023	-0,030	0,348	-0,068
Prosječni prihod	0,019	0,646	0,000	0,991	0,066
Relativna procjena standarda	0,142	0,000	0,080	0,018	0,154
Objektivna pripadnost	0,058	0,111	-0,021	0,494	0,025
Subjektivna pripadnost	0,114	0,001	0,045	0,126	0,108
Percipirane prijetnje					
Povećavaju stopu kriminala*			0,133	0,000	0,331
Dobri za gradsku ekonomiju			0,222	0,000	0,386
Oduzimaju radna mjesta*			0,258	0,000	0,422
Zemlju čine otvorenom za nove ideje			0,139	0,000	0,388
R	0,270		0,572		
R ²	0,073		0,328		
df	(10,855)		(14,851)		
F	6,710		29,6354		
p	0,000		0,008		
$\Delta R^2=25,5\%$ dodatne varijance u drugom koraku, $p=0,000$					

β -standardizirani regresijski koeficijent; p-značajnost bete, r-koeficijent korelacije

TABLICA 3
Hijerarhijska regresija stava prema doseljavanju na obilježja sudionika i percipirane prijetnje (N=866)

Provedena regresijska analiza pokazuje da analizirana obilježja sudionika i četiri pojedinačne percipirane prijetnje zajedno omogućuju objašnjenje 32,8% varijance stava prema doseljavanju, dakle u odnosu na 7,3% varijance stava prema doseljavanju koje objašnjavaju individualna obilježja (prvi tri stupca, Tablica 2 i Tablica 3), uvođenje percipiranih prijetnji kao dodatnih prediktora omogućuje objašnjenje dodatnih 25,5% varijance stava prema doseljavanju.

Usporedba značajnosti i veličine regresijskih koeficijenata u dvije regresijske analize omogućuje odgovor na pitanje jesu li percipirane prijetnje posrednici utvrđenoga doprinosa individualnih obilježja sudionika u objašnjenju stava prema doseljavanju. Iz podataka navedenih u Tablici 3 vidi se da nakon uvođenja percipiranih prijetnji kao dodatnih prediktora stava prema doseljavanju, dob, mjera subjektivne pripadnosti te radni status više nemaju statistički značajan doprinos (dob $\beta = -0,11$, $p = 0,015$; $\beta = -0,03$, $p = 0,437$; subjektivna pripadnost $\beta = 0,11$, $p = 0,001$; $\beta = 0,05$, $p = 0,126$; radni status $\beta = -0,09$, $p = 0,023$; $\beta = -0,03$, $p = 0,348$), dok relativna procjena životnoga standarda te spol i dalje imaju statistički značajni doprinos, iako praktički zanemarive veličine (relativna procjena život-

nog standarda $\beta=0,14$, $p=0,000$; $\beta=0,08$, $p=0,018$; spol $\beta=-0,09$, $p=0,003$; $\beta=-0,06$, $p=0,040$).

Dakle, od početna tri relativno najvažnija prediktora stava prema doseljavanju (relativna procjena standarda, mjera subjektivne pripadnosti i dob), doprinos dobi i mjere subjektivne pripadnosti potpuno se može objasniti percipiranim posljedicama doseljavanja, dok se doprinos trećega najvažnijeg prediktora (relativna procjena standarda) jednim dijelom može objasniti percipiranim posljedicama doseljavanja. Time provedene analize pokazuju da su percipirane prijetnje posrednici utvrđenoga doprinosa subjektivne pripadnosti i dobi, a da dijelom posreduju i doprinos relativne procjene standarda.

OPĆA RASPRAVA

U prvom dijelu rada utvrđeno je da se stav prema doseljavanju, odnosno procjena željenoga broja doseljenika, djelomično temelji na percipiranim posljedicama doseljavanja. Pritom oni sudionici koji misle da su doseljenici dobri za gradsku ekonomiju, da ne oduzimaju radna mjesta domaćima, da sredinu čine otvorenom za nove ideje te da ne povećavaju stope kriminala imaju i pozitivniji stav prema doseljavanju. Analizirane percipirane posljedice doseljavanja mogu se shvatiti kao mjere ekonomske, kulturne i sigurnosne prijetnje. Od četiri analizirane percipirane posljedice ostvarenom objašnjenju stava prema doseljavanju relativno najviše pridonose mišljenja vezana uz ekonomske posljedice doseljavanja ("Doseljenici su dobri za gradsku ekonomiju" te "Doseljenici oduzimaju domaćima radna mjesta"), odnosno u našem uzorku percipirana ekonomska prijetnja relativno je najvažnija odrednica stava prema doseljavanju, važnija od percipirane prijetnje vezane uz moguće povećanje kriminala i percipirane kulturne prijetnje.

U uvodu je navedeno da novije analize ekonomskih i simboličkih prijetnji kao odrednica stavova Amerikanaca ili građana europskih zemalja prema doseljavanju upućuju na veću važnost simboličkih prijetnji, odnosno prijetnji povezanih s identitetom kao univerzalnijih i relativno važnijih izvora negativnih stavova prema doseljenicima (Sides i Citrin, 2007.; Pettigrew i sur., 2007.; McLaren, 2003.; Leong i Ward, 2006.). Veća relativna važnost percipirane ekonomske prijetnje utvrđena u ovom istraživanju vjerojatno se može pripisati upravo razlikovanju doseljenika u kontekstu ovoga istraživanja od doseljenika u američkim i europskim istraživanjima. Naime, i dosadašnja istraživanja percipiranih posljedica doseljavanja pokazuju da njihova relativna važnost kao odrednica stava prema doseljavanju ovisi o društvenom kontekstu. Tako Palmer (1996.) na osnovi analize relativne važnosti percipiranih posljedica doseljavanja kao odrednica stava prema doseljavanju

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 421-440

FRANC, R., ŠAKIĆ, V.,
KALITERNA-LIPOVČAN, L.:
PERCIPIRANE...

nju, s obzirom na veličinu mjesta boravka (na podacima Gallupa Kanada), zaključuje da su percipirane posljedice doseljavanja na stopu kriminala važnije odrednice stava prema doseljavanju u urbanijim sredinama, odnosno sredinama u kojima je općenito pojavnost kriminala veća, nego u manjim, ruralnijim sredinama.

U drugom dijelu rada utvrđeno je da obilježja sudionika uvjetno podijeljena na tri skupine: demografska obilježja, socioekonomska te identitetska omogućuju značajno objašnjenje i stava prema doseljavanju i percipiranih posljedica doseljavanja. Od obuhvaćenih općih demografskih obilježja (dob, spol i stupanj naobrazbe), dob je potvrđena kao značajna relativno važna odrednica stava prema doseljavanju, pri čemu je pozitivniji stav prema doseljavanju karakterističniji za mlade, što je općenito očekivan nalaz i podudara se s dosadašnjim istraživanjima (Jackson i sur., 2001.; Pettigrew i sur., 2007.). Jedno od tumačenja manjega protivljenja mladih dolasku doseljenika jest općenito veća otvorenost mladih, odnosno njihova manja sklonost predrasudama općenito (Chandler i Tsai, 2001.). Pettigrew i sur. (2007.) upravo dosljednost nalaza u pogledu dobi i odnosa prema doseljenicima i u europskim i američkim istraživanjima tumače i kao pokazatelj da su za protivljenje doseljavanju u pravilu važniji kulturni, a ne ekonomski, razlozi. Efekt spola, utvrđen u ovom istraživanju, statistički je značajan, ali praktički zanemarive veličine, ako se radi o stavu prema doseljavanju, a nešto veći ako se radi o percipiranoj posljedici doseljavanja na otvorenost mjesta za nove ideje. Dosadašnji nalazi općenito pokazuju da je spol relativno slab ili neznačajan prediktor stavova vezanih uz doseljavanje (Pettigrew i sur., 2007.; Jackson i sur., 2001.).

Za razliku od toga, neutvrđivanje stupnja naobrazbe kao značajnoga prediktora analiziranih stavova donekle je neočekivano, jer je veći stupanj naobrazbe uobičajeno praćen i pozitivnijim stavovima prema doseljavanju i doseljenicima i općenito manjom sklonošću predrasudama (Pettigrew i sur., 2007.; Coenders i Scheepers, 2003.; Sides i Citrin, 2007.; Chandler i Tsai, 2001.). Takav nalaz tumači se na različite načine; općenito većom otvorenošću i tolerancijom obrazovanih prema raznovrsnim tipovima različitosti, kognitivnim razlikama ili razlika u psihološkim, pa i ekonomskim, potrebama povezanim sa stupnjem naobrazbe (Chandler i Tsai, 2001.; Hernes i Knudsen, 1992.; Coenders i Scheepers, 2003.). Ipak ne potvrđuju ni svi dosadašnji nalazi stupanj naobrazbe kao važnu odrednicu stavova vezanih uz doseljavanje (Jackson i sur., 2001.; Coenders i Scheepers, 2003.). Tako Jackson i sur. (2001.) u analizi Eurobarometer podataka iz 15 zapadnoeuropskih zemalja potvrđuju značajan efekt naobrazbe u analizi na razini svih zemalja, ali ne i u analizama na razini pojedinačnih zemalja,

dok Coenders i Scheepers (2003.), analizirajući odnos obrazovanja i stava prema doseljenicima, utvrđuju ovisnost te povezanosti o liberalnoj tradiciji zemlje, pri čemu je efekt obrazovanja snažniji u zemljama s dugotrajnijim demokracijama, a slab u zemljama novouspostavljenih demokracija. U ovom istraživanju ne samo da stupanj naobrazbe nije potvrđen kao značajan samostalan prediktor analiziranih stavova nego uopće nije utvrđeno postojanje povezanosti analiziranih stavova i stupnja naobrazbe (za obrazovanje majke, odnosno oca, na razini pojedinačnih korelacija utvrđena je povezanost u očekivanom smjeru sa dva stava, odnosno s jednim stavom).

Od tri analizirana socioekonomska obilježja (zaposlenost, prosječni mjesečni prihod te relativna procjena standarda) kao relativno najvažnija odrednica stava prema doseljavanju potvrđena je relativna procjena standarda, pri čemu je viša procjena standarda u skladu s očekivanjima povezana s pozitivnijim stavom prema doseljavanju (a i manjim slaganjem s tvrdnjom da doseljenici oduzimaju radna mjesta domaćima), dok prosječni mjesečni prihod nije značajno povezan sa stavom prema doseljavanju (od percipiranih posljedica značajno pridonosi objašnjenju posljedice da doseljenici zemlju čine otvorenom za nove ideje). Za mjeru zaposlenosti utvrđen je statistički značajan, ali praktični zanemariv, doprinos ostvarenom objašnjenju stava prema doseljavanju i dvije posljedice doseljavanja. Mogući je razlog taj što se radi o prilično gruboj mjeri radnoga statusa, prema kojoj gotovo polovica broja sudionika ulazi u kategoriju nezaposlenih. S obzirom na sastav uzorka, to vjerojatno znači da su se među nezaposlene svrstali i poljoprivrednici, umirovljenici i učenici, koji u ekonomskom smislu ne moraju predstavljati najugroženiju skupinu stanovništva. Dosadašnji nalazi općenito pokazuju da su subjektivne procjene ekonomskoga stanja važnije odrednice stava prema doseljavanju i percipiranih posljedica doseljavanja nego objektivne mjere kao što su zaposlenost ili visina prihoda (Pettigrew i sur., 2007.; Sides i Citrin, 2007.). Tako Sides i Citrin (2007.) u analizi odrednica stavova prema doseljavanju u 20 europskih zemalja na temelju podataka iz Europskog društvenog istraživanja (ESS, 2002-03) kao značajne odrednice potvrđuju subjektivne mjere ekonomskih interesa, ali ne i mjere visine prihoda, odnosno objektivne mjere ekonomske situacije. Takav je nalaz u skladu s pristupom relativne deprivacije, prema kojem je to kako osoba opaža svoju ekonomsku situaciju u odnosu na druge važnija odrednica stavova i ponašanja osobe od same količine prihoda, odnosno ekonomskoga standarda.

Iz nalaza regresijske analize u pogledu mjera pripadnosti vidi se da se mjera objektivne pripadnosti pojavljuje kao

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 421-440

FRANC, R., ŠAKIĆ, V.,
KALITERNA-LIPOVČAN, L.:
PERCIPIRANE...

značajan (više ili manje važan) prediktor svih analiziranih posljedica doseljavanja, dok je mjera subjektivne pripadnosti značajan prediktor dviju analiziranih posljedica doseljavanja. Za razliku od toga, za objašnjenje stava prema doseljavanju značajan samostalan doprinos utvrđen je samo za subjektivnu mjeru pripadnosti. Pritom je utvrđeni doprinos mjere subjektivne pripadnosti podjednak doprinosu relativne procjene standarda, što upućuje na istodobnu i podjednaku važnost identitetskih i ekonomskih čimbenika kao odrednica stava prema doseljavanju u našim uvjetima.

Osim tumačenja i komentara na razini pojedinačnih obilježja sudionika, navedene nalaze regresijskih analiza treba prokomentirati i u svjetlu teorija realnoga sukoba i socijalnog identiteta kao osnovnih pristupa sociopsihološkom razumijevanju međugrupnih odnosa. U skladu s teorijom realnoga sukoba, očekivanje je da će lošiji socioekonomski status biti povezan s negativnijim stavom prema doseljavanju i percepcijom negativnijih posljedica doseljavanja, odnosno većim doživljajem ekonomske prijetnje. S druge strane, u skladu s teorijom socijalnog identiteta, valja očekivati da će sama grupna pripadnost, neovisno o socioekonomskim razlikama, određivati stav prema doseljavanju i percipirane posljedice doseljavanja. Pritom je početna hipoteza bila da će zbog konteksta ovog ispitivanja, točnije: činjenice da se doseljenici ne razlikuju po svojim obilježjima u toj mjeri od populacije domaćina, relativno važnije odrednice stava prema doseljavanju i percipiranih posljedica doseljavanja biti socioekonomske varijable nego identitetske. Međutim, utvrđeni nalazi regresijskih analiza upućuju na podjednaku važnost i socioekonomskih i identitetskih obilježja. Drugim riječima, objašnjenju stava prema doseljavanju podjednako pridonose i relativna procjena standarda i subjektivni osjećaj pripadnosti mjestu, dok objašnjenju većine percipiranih posljedica doseljavanja značajno pridonosi barem jedna mjera socioekonomskoga položaja i jedna od dviju upotrijebljenih mjera pripadnosti.

U uvodu je navedeno da se u suvremenim modelima međugrupnih stavova i stavova prema doseljavanju percipirane prijetnje smatraju posrednicima efekata udaljenijih odrednica, kao što su demografska obilježja, socioekonomska, identitetska, kontakt i sl. Tako shvaćanje karakteristično je i za integrativnu teoriju prijetnje (Stephan i Stephan, 2000.) kao jednu od suvremenih teorija međugrupnih odnosa općenito, pa i stavova prema doseljenicima.

Nalazi ovog rada podudaraju se s takvim shvaćanjima. Naime, u radu je potvrđeno da se relativno povoljniji stav prema doseljavanju kod mladih sudionika i onih koji se subjektivno ne smatraju domaćima može potpuno pripisati njihovoj

manjoj percepciji prijetnji vezanih uz doseljavanje. Drugim riječima, utvrđeni doprinos dobi i mjere subjektivne pripadnosti za objašnjenje stava prema doseljavanju neizravan je i ostvaruje se preko percipiranih posljedica doseljavanja. Ujedno prediktivni doprinos relativnoga standarda, početno potvrđenog kao relativno najvažnije odrednice stava prema doseljavanju, djelomično se može pripisati percipiranim posljedicama doseljavanja. Time podaci ovog istraživanja potvrđuju percipirane prijetnje kao neposredne odrednice stava prema doseljavanju, a ujedno i kao posrednike efekta udaljenijih odrednica stava prema doseljavanju, kao što su demografska i socioekonomska obilježja te socijalni identitet.

Pri tumačenju utvrđenih nalaza i zaključcima ovog istraživanja svakako treba voditi računa i o ograničenjima vezanima uz upotrijebljene instrumente, odnosno načine operacionalizacije pojedinih varijabli. Kao prvo, sve upotrijebljene varijable operacionalizirane su po jednom česticom. Pritom se kod obuhvaćenih identitetskih varijabli radi o relativno grubim mjerama; objektivnoj, koja sudionike dijeli u dvije grupe s obzirom na to jesu li rođeni u mjestu ispitivanja ili nisu, te subjektivnoj, koja se temelji na njihovoj samokategorizaciji na domaće ili došljake. Dakle, ni jedna od upotrijebljenih mjera ne vodi računa o izraženosti identiteta, pa bi u eventualnim budućim istraživanjima identitetskih odrednica međugrupnih stavova svakako trebalo socijalni identitet bolje operacionalizirati, mjereći izraženost, pa i različite dimenzije, socijalnog identiteta. I stav prema doseljavanju i percipirane prijetnje također su operacionalizirane po jednom česticom. Iako je upotreba mjera s jednom česticom općenito nedostatak, treba reći da Riek i sur. (2006.) u metaanalizi istraživanja odrednica stavova o doseljenicima nisu utvrdili da veličina efekta percipiranih prijetnji na međugrupne stavove ovisi o tome jesu li percipirane prijetnje operacionalizirane jednom česticom ili s više njih. Takvo neutvrđivanje efekta pouzdanosti mjere prijetnji može značiti da se kod koncepta percipiranih prijetnji općenito radi o relativno snažnim stavovima kod kojih se zadovoljavajuće mjerenje može postići i jednom česticom (Ajzen, 2002.). Neovisno o tome, u budućim istraživanjima preporučuje se upotreba kompozitnih mjera kojima bi se zahvaćali pojedini aspekti prijetnji. Dodatno ograničenje vezano uz mjeru stava prema doseljavanju i percipiranih prijetnji jest što se radilo o potpuno općenitim pitanjima, odnosno u samim pitanjima nije bilo specificirano na kakve se ili koje doseljenike misli, a takva općenita pitanja u većoj su mjeri podložna mogućim različitim tumačenjima sudionika ispitivanja, odnosno utjecaju konteksta ispitivanja (Ajzen, 2002.).

Sva navedena ograničenja ovog istraživanja vjerojatno su dijelom pridonijela i relativno skromnom ostvarenom objaš-

njenju stava prema doseljavanju. Međutim, usprkos navedenim ograničenjima, u istraživanju su, u skladu s očekivanjima, socioekonomska i identitetska obilježja sudionika te percipirane prijetnje potvrđene kao odrednice stava prema doseljavanju. Ujedno je potvrđeno da se pojavljivanje demografskih, socioekonomskih i identitetskih obilježja sudionika kao odrednica stava prema doseljavanju može barem dijelom objasniti percipiranim posljedicama doseljavanja.

LITERATURA

Ajzen, I. (2002.), Attitude assessment. U: R. F. Ballesteros (ur.), *Encyclopedia of psychological assessment* (Vol. 1, str. 110-115). London: Sage Publications.

Baloban, J. (ur.) (2005.), *U potrazi za identitetom: komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Baron, R. M., Kenny, D. A. (1986.), The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51: 1173-1182.

Berry, A. (2001.), Psychology of Immigration. *The Journal of Social Issues*, 57 (3): 615-632.

Chandler, C. R., Tsai, Y. (2001.), Social factors influencing immigration attitudes: an analysis of data from the General Social Survey. *Social Science Journal*, 38 (2): 177-188.

Coenders, M., Scheepers, P. (2003.), The Effect of Education on Nationalism and Ethnic Exclusionism: An International Comparison. *Political Psychology*, 24 (2): 313-343.

Corenblum, B., Stephan, W. G. (2001.), White fears and native apprehensions: An integrated threat theory approach to intergroup attitudes. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 33 (4): 251-268.

Dovidio, J. F., Esses, V. M. (2001.), Immigrants and Immigration: Advancing the Psychological Perspective. *Journal of Social Issues*, 57 (3): 378-387.

Esses, V. M., Dovidio, J. F., Jackson, L. M., Armstrong, T. L. (2001.), The immigration dilemma: The role of perceived group competition, ethnic prejudice and national identity. *Journal of Social Issues*, 57: 389-412.

Europska komisija (2006.), *Standard Eurobarometer 66 / Jesen 2006. Javno mnijenje u Europskoj uniji, Nacionalni izvještaj, Hrvatska (Croatia)*. Dostupno na http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_hr_nat.pdf (30. 5. 2008.)

Falomir-Pichastor, J. M., Muñoz-Rojas, D., Invernizzi, F., Mugny, G. (2004.), Perceived in-group threat as a factor moderating the influence of in-group norms on discrimination against foreigners. *European Journal of Social Psychology*, 34 (2): 135-154.

Hernes, G., Knudsen, K. (1992.), Norwegians' Attitudes toward New Immigrants. *Acta Sociologica*, 35 (2): 123-139.

Jackson, J. S., Brown, K. T., Brown, T. N., Marks, B. (2001.), Contemporary Immigration Policy Orientations Among Dominant-Group Members in Western Europe. *Journal of Social Issues*, 57 (3): 431-456.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 421-440

FRANC, R., ŠAKIĆ, V.,
KALITERNA-LIPOVČAN, L.:
PERCIPIRANE...

Knudsen, K. (1997.), Scandinavian Neighbours with Different Character? Attitudes toward Immigrants and National Identity in Norway and Sweden. *Acta Sociologica*, 40 (3): 223-243.

Leong, C. H., Ward, C. (2006.), Cultural values and attitudes toward immigrants and multiculturalism: The case of the Eurobarometer survey on racism and xenophobia. *International Journal of Intercultural Relations*, 30: 799-810.

LeVine, R. A. & Campbell, D. T. (1972.), *Ethnocentrism: Theories of conflict, ethnic attitudes, and group behavior*. New York: Wiley.

McLaren, L. M. (2003.), Anti-Immigrant Prejudice in Europe: Contact, Threat Perception, and Preferences for the Exclusion of Migrants. *Social Forces*, 81: 909-936.

Mrđen, S. (2004.), Projekcije stanovništva Republike Hrvatske do 2031. godine: mogu li migracije ublažiti buduće negativne demografske trendove? *Migracijske i etničke teme*, 20 (1): 63-78.

Nejašmić, I., Mišetić, R. (2004.), Buduće kretanje broja stanovnika Hrvatske: projekcija 2001. – 2031. *Društvena istraživanja*, 13 (4-5): 751-776.

Palmer, D. L. (1996.), Determinants of Canadian attitudes toward immigration: More than just racism? *Canadian Journal of Behavioural Science*, 28: 180-192.

Pettigrew, T. F., Wagner, U., Christ, O. (2007.), Who opposes immigration? Comparing German with North American Findings, *Du Bois Review*, 4 (1): 19-39.

Riek, B. M., Mania, E. W., Gaertner, S. L. (2006.), Intergroup Threat and Outgroup Attitudes: A Meta-Analytic Review. *Personality and Social Psychology Review*, 10 (4): 336-353.

Sherif, M. (1966.), *Group conflict and cooperation: Their social psychology*. London: Routledge & Kegan Paul.

Sides, J., Citrin, J. (2007.), European opinion About Immigration: The Role of Identities, Interests and Information. *British Journal of Political Sciences*, 37: 477-504.

Statističke informacije (2007.), Zagreb: Državni zavod za statistiku. Dostupno na http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/StatInfo/pdf/StatInfo2007.pdf (30. 5. 2008.)

Stephan, W. G. & Stephan, C. W. (2000.), An integrated threat theory of prejudice. U: S. Oskamp (ur.), *Reducing prejudice and discrimination* (str. 23-45). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Stephan, W. G., Boniecki, K. A., Ybarra, O., Bettencourt, A., Ervin, K. S., Jackson, L. A., McNatt, P. S., Renfro, C. L. (2002.), The role of threats in the racial attitudes of Blacks and Whites. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28: 1242-1254.

Stephan, W. G., Renfro, C. L., Esses, V. M., Stephan, C. W., Martin, T. (2005.), The effects of feeling threatened on attitudes toward immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*, 29: 1-19.

Stephan, W. G., Ybarra, O., Martinez, C., Schwarzwald, J. & Tur-Kaspa, M. (1998.), Prejudice toward immigrants to Spain and Israel: An integrated threat theory analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29: 559-576.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 421-440

FRANC, R., ŠAKIĆ, V.,
KALITERNA-LIPOVČAN, LJ.:
PERCIPIRANE...

Stephan, W. G., Ybarra, O., Bachman, G. (1999.), Prejudice toward immigrants: An integrated threat theory. *Journal of Applied Social Psychology*, 29: 2221-2237.

Tajfel, H. & Turner, J. (1986.), The social identity theory of intergroup behavior. U: S. Worchel & W. G. Austin (ur.), *Psychology of intergroup relations* (str. 7-24). Chicago: Nelson.

Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D. & Wetherell, M. S. (1987.), *Rediscovering the Social Group: A self-categorization Theory*. New York: Blackwell.

Van Oudenhoven, J. P., Ward, C., Masgoret, A. M. (2006.), Patterns of relations between immigrants and host societies. *International Journal of Intercultural Relations*, 30: 637-651.

Verbek, G., Scheepers, P., Felling, A. (2002.), Attitudes and behavioral intentions towards ethnic minorities: an empirical test of several theoretical explanations for the Dutch case. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28: 197-219.

Ward, C., Masgoret, A. M. (2006.), An integrative model of attitudes toward immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*, 30: 671-682.

Wertheimer-Baletić, A. (1999.), *Stanovništvo i razvoj*. Zagreb: MATE.

Perceived Consequences of Immigrations and Attitude towards Immigrants

Renata FRANC, Vlado ŠAKIĆ, Ljiljana KALITERNA-LIPOVČAN
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

The aim of this study was to investigate sociodemographic characteristics and identity as determinants of general attitude towards immigrants, as well as perceived consequences of immigrations (threat perceptions). Also, the aim of the study was to investigate whether perceptions of threat related to immigrations are mediators of sociodemographic and identity effects on attitude towards immigration. Data were collected by face to face interviews with 866 adults. Analyzed individual characteristics encompass demographic (gender, age, level of education), socioeconomic (employment status, average income, subjective measure of relative socioeconomic status) and identity measures (objective and subjective measure of belonging to city/region). Perceived consequences of immigration encompass measures of economic, safety and cultural threat. A more positive attitude to immigration is more characteristic among younger people, those with higher subjective socioeconomic status, and those who do not consider themselves indigenous to the current place). Also, meditational analyses confirmed that these effects could be completely (or partially) explained by perceived threat. In short, the study confirmed perceived threat as proximal determinants of attitudes towards immigrations, as

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 421-440

FRANC, R., ŠAKIĆ, V.,
KALITERNA-LIPOVČAN, L.:
PERCIPIRANE...

well as mediators of effects of more distal determinants such as demographic, socioeconomic or identity variables.

Keywords: intergroup attitudes, sociodemographic characteristics, real interests, identity, type of threats, mediational analyses

Zuwanderung – Wahrnehmung von Auswirkungen und Stellungnahmen

Renata FRANC, Vlado ŠAKIĆ, Ljiljana KALITERNA-LIPOVČAN
Ivo Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Mit dieser Untersuchung sollte geprüft werden, inwiefern sozioökonomische und Identitätsmerkmale von Umfrageteilnehmern die allgemeine Einstellung zur Zuwanderung und die Wahrnehmung ihrer Auswirkungen (Gefahren) bestimmen und ob aufgrund dieser Merkmale die Wahrnehmung von Zuwanderungsauswirkungen sowie die allgemeine Einstellung zur Zuwanderung erklärt werden können. Die Untersuchung gründet sich auf Stellungnahmen von 866 Einwohnern West- und Ostslawoniens zu Zuwanderung und Zuwanderern. Zu den analysierten Merkmalen der Umfrageteilnehmer gehören demografische Merkmale (Geschlecht, Alter, Bildungsstand des Umfrageteilnehmers sowie seiner Eltern), sozioökonomische Merkmale (Arbeitsstatus, Pro-Kopf-Einkommen der Familienmitglieder und relative Einschätzung des Lebensstandards) sowie Identitätsmerkmale (objektives und subjektives Zugehörigkeitsgefühl zu Wohnort bzw. Region), während die Wahrnehmung der Zuwanderungsauswirkungen auf wirtschaftliche, kulturelle und Sicherheitseinschränkungen konzentriert ist. Eine positivere Einstellung zur Zuwanderung haben im Allgemeinen jüngere Umfrageteilnehmer, ferner solche, die gemäß ihrer eigenen Einschätzung einen höheren Lebensstandard haben sowie diejenigen, die sich in ihrem Wohnort nicht zu den Einheimischen zählen; hierbei können die angeführten Angaben (gänzlich oder teilweise) aufgrund von wahrgenommenen Zuwanderungsauswirkungen erklärt werden. Zusammenfassend kann gesagt werden, dass die Untersuchung die Annahme bestätigt, dass die Wahrnehmung von Gefährdungen durch Zuwanderung die Einstellung zu Zuwanderung und Zuwanderern unmittelbar mitbestimmt. Gleichzeitig kann der Umstand, dass die demografischen, sozioökonomischen und Identitätsmerkmale der Umfrageteilnehmer als meinungsbildende Faktoren auftreten, zumindest teilweise anhand der wahrgenommenen Zuwanderungsauswirkungen erklärt werden.

Schlüsselbegriffe: Gegenseitige Beeinflussung bei der Meinungsbildung, soziodemografische Merkmale, reale Interessen, Identität, Gefahrentypen, Mediationsanalyse